

## Jasmina Vojvodić

---

Filozofski fakultet,  
Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska  
jvojvodi@ffzg.unizg.hr

S ruskog prevela: Jasmina Vojvodić

# Dostojevski u suvremenoj ruskoj književnosti<sup>1</sup>

## SAŽETAK

U članku se pokazuje da ime i biografija ruskoga pisca Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, kao i njegovo stvaralaštvo – što uključuje pojedine teme i motive, imena junaka, neposredne citate i drugo – postoje u različitim oblicima u aktualnoj ruskoj prozi. Svi se elementi poput pripovjednih strategija, religijsko-filozofskih ideja, „vječnih pitanja“ kojima su natopljeni romani i pripovijesti Dostojevskog, u suvremenoj književnosti preosmišljavaju, transformiraju i time u novoj formi ili s novim značenjem aktivno žive u prozi V. Pelevina, V. Sorokina, E. Vodolazkina, Z. Prilepina, B. Akunina i drugih suvremenih ruskih pisaca.

**Ključne riječi:** F. M. Dostojevski, suvremena ruska proza, klasična književnost, transformacija

---

1 Rad je napisan u okviru projekta *Ruske književne transformacije od 1990. do 2020.* Hrvatske zaklade za znanost (IP-2020-02-2441).

## 1. UVOD

Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821. – 1881.), bez obzira na dvije stotine godina koliko nas dijeli od njegova rođenja, i dalje uznemiruje suvremenu rusku književnost i kulturu, zbog čega se slobodno može reći da „pored Dostojevskog nitko nekažnjeno neće proći“, kako je u diskusiji objavljenoj u *Umjetnosti riječi* kazao Boris Tihomirov (v. *Roundtable*, 2021), zamjenik direktora Književno-memorijalnoga muzeja F. M. Dostojevskog u Sankt-Peterburgu. Djela toga devetnaestostoljetnog ruskog pisca čitatelja ne mogu ostaviti ravnodušnim jer je riječ o opusu koji je uzburkao svijet, koji je utjecao na razvoj romana u 20. stoljeću, na razvoj misli, na psihološka i filozofska promišljanja u stoljeću prije našega i onoga kojemu danas svjedočimo. On je klasičan pisac čijem se djelu na ovaj ili onaj način vraća suvremeni naraštaj čitatelja, pisaca, redatelja, gledatelja, mislioca. U ovom ćemo kratkom pregledu obratiti pozornost na utjecaje pisca (eksplicitnoga autora) i njegova djela (od junaka, tipa pripovjedača, tema i motiva do „idejnog“ plana) na suvremenu rusku književnost od 1990. do 2020. godine.

## 2. KLASIKA I SUVREMENOST

Odnos prema klasicima na određen način usmjerava i oblikuje lice svakoga razdoblja, to više što znamo da svaka epoha klasike čita na drukčiji način od prethodne. Ruska klasika, pri čemu mislimo na klasičnu, devetnaestostoljetnu rusku književnost, ili prema riječima B. V. Katajeva (2005: 86), na lepezu pisaca između Puškina i Čehova, ostaje izvor nacionalne mitologije, odakle suvremena ruska kultura crpi svoje obrasce. Korištenje minule književnosti ili književnosti ranijih razdoblja, najrasprostranjeniji je model njezina razvoja, ali i kulture u cjelini. Književnost uvijek percipiramo kao kontinuitet koji pojedinim svojim djelima čini karike u neprekidnom lancu. Primjer tomu može poslužiti knjiga Josipa Užarevića *Ruska književnost od 11. do 21. stoljeća* (2020), objavljena u jednom svesku. Bez obzira na opsežnost materijala kojim se bavi, a onda i na opsežnost same knjige, ona nije razlomljena na sveske, ona je cjelina, kao što je razvoj književnosti cjelina. Ako poimamo književnost kao autoreferencijalnu tvorevinu, koja se reflektira na sebe samu, na kontinuitet vlastita književnog pisma, onda nam nije teško pojmiti niti status pisca Fjodora Mihajloviča Dostojevskog koji je nasljedovao tradiciju ranije ruske književnosti, ali je isto tako utjecao na rusku, europsku i svjetsku književnost tijekom cijeloga 20., a njegov se utjecaj proširio i na 21. stoljeće. O Dostojevskom je u 20. stoljeću pisao Milivoje Jovanović u knjizi *Dostojevski i ruska književnost XX veka* (1985),

podsjecajući nas na važan tematsko-problemski aspekt Dostojevskoga koji oživljava u pisaca poput Aleksandra Vedenskog ili Mihaila Bulgakova. To se „oživljavanje“ produžuje i kasnije te ruska književnost pamti biografske elemente samoga pisca, njegovo ime, imena junaka ili pak pojedine teme i motive njegovih djela koji „žive“ u suvremenoj, aktualnoj ruskoj književnosti kao i na filmu<sup>2</sup>, gdje se svi ti elementi mitologiziraju, demitologiziraju, ironiziraju, imitiraju i, transformirajući se, naprosto dobivaju novo značenje. Buntovni su futuristi na početku 20. stoljeća manifestno-militantno zahtijevali da se dokinu klasični pisci: „Baciti Puškina, Dostojevskog, Tolstoja i dr. s Parobroda Suvremenosti“ (*Manifest*, 1912). Tražili su da se miču klasici pred novom avangardnom kulturom koja je rušila tradiciju, a Daniil Harms u svojim je djelima parodirao Dostojevskog i posebice njegov roman *Zločin i kazna* u svom najduljem proznom tekstu *Starica (Staruha)*, (1939) (v. Matek Šmit 2018). Nije neobično da je svoju knjigu o poetici ruske avangarde Aleksandar Flaker nazvao *Poetika osporavanja* (1984), jer su svi avangardni pravci proklamirali negaciju klasične (školske, razredne – one koja se uči u razredima, od rus. *klass*: razred) ruske književnosti, njezinih formi, jezika, tradicije.

U postmodernističko doba dopuštamo si govoriti o specifičnim napadima na klasike ruske književnosti, o napadima upravo vojničkim jezikom na klasičnu rusku književnost, o desakralizaciji ili pak igri, neozbiljnom poigravanju s dobro poznatim klišeima. Dok je devetnaestostoljetna književnost bila „naše sve“, u funkciji filozofije i religije te uzimala na sebe obvezu intelektualnoga tumača svijeta (Kataev 2005: 88), postmodernistička paradigma sve teorije i čvrste stavove podvrgava sumnji. U suvremenim se uvjetima uzvišena, gotovo sakralna funkcija književnosti izgubila i iscrpila. Književnost više nije „naše sve“, već se otvara kao polje za propitivanje, za igru i borbu, a klasika za transformaciju. V. B. Katajev u knjizi *Suvremena ruska književnost (Sovremennaja russkaja literatura. 1990-e gg. – načalo XXI v.)* urednice Svetlane Timine, u poglavlju znakovita naslova *Sudbina ruske klasike u epohi postmodernizma (Sud'ba ruskoj klassiki v èpohu postmodernizma)* piše da na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće raste prijetnja ne samo desakralizacije reputacije pojedinih klasika, među kojima je i Dostojevski, nego se čak pod sumnju stavlja i samo pravo na postojanje klasika u suvremenoj kulturi. Kritičar Igor Zolotuski toj je pojavi dao naziv „kampanja za odstrel klasika“, a Katajev „pohodom protiv kumira“ (v. 2005: 87, v. također Vojvodić 2012:

2 Posebnu su popularnost doživjeli serijali snimljeni po književnim predlošcima takozvanih velikih romana „petoknjižja“, kao što je televizijski serijal u deset epizoda *Idiot* (red. Vladimir Bortko, 2003) s Evgenijem Mironovom u glavnoj ulozi; serijal *Braća Karamazovi* (red. Jurij Moroz, 2009) u dvanaest epizoda i serijal *Bjesovi* (red. Vladimir Hotinenko, 2014) u četiri epizode.

31), imajući na umu diskreditaciju klasične književnosti, poput avangardne „pljuske“ i „bacanja s Parobroda Suvremenosti“ na početku 20. stoljeća. S druge pak strane, suvremeni, postmodernistički pravac ruske književnosti otvoreno zagovara „drugotnost“ jer postmodernizam i jest „kultura svjesne drugotnosti i citatnosti“ (Āpštejn 2005: 106). Postmodernistička kultura ne koristi samo gotove jezične klišeje iz prošlosti, nego svjesno citira cijeli pogled na svijet, situacije, karaktere, elemente sižea, rasprave, opise. Estetika svjesne sekundarnosti jedno je od odrednica postmodernističke estetike, čime ona može ne samo desakralizirati i odbacivati klasiku nego je, naprotiv, afirmirati.

Marija Černjak, pišući o prozi 21. stoljeća, ističe upravo aktualnost i prisutnost Dostojevskoga (kao pisca) i njegova djela u književnim tekstovima najnovijega doba, potvrđujući već spomenutu sekundarnost. Suvremeni se pisci 21. stoljeća okreću njegovu stvaralaštvu kao prema „pratektstu“ koji krije u sebi odgovore na mnoga pitanja suvremenosti (Černjak 2017: 137). Ljudmila Saraskina navodi da Dostojevski nije samo popularan među suvremenim piscima, nego je „brend“, svjetski poznata marka kojom se ruska književnost i danas legitimira u svijetu (prema Černjak 2017: 138). Teško je naći ijednoga pisca koji je toliko utjecao na čitave generacije pisaca koje su slijedile nakon njega, pa čak na filozofiju, kulturu, pisca koji je pokrenuo toliko pitanja, koji je ponudio lomljiv i dihotomičan svijet svojih junaka. Prema Lončarevićevim riječima (1962: 169) Dostojevski nije ponudio normalnu, harmoničnu i kompozicijski smirenu sliku svijeta, poput njegova suvremenika Tolstoja, nego je tu sliku uzdrmao i uzburkao. Čini se da se „uzburkanost svijeta“ Dostojevskog više uklapa u suvremenu književnost nego slika totaliteta, jasnoće i nedvosmislenih odgovora na sva pitanja. Njegovi rastrzani junaci puni sumnje, svijet podzemlja, život koji dodiruje dno, zbunjenost i nedoumica, kontroverznost, bliži su suvremenom junaku, nego harmoničan, čvrst junak koji jasno vidi obrise svijeta budućnosti s vizijom uravnoteženoga odnosa dobra i zla. Dostojevski je ujedno tipični ruski pisac koji se vrtio oko pitanja ruskoga nacionalnog karaktera, svijesti, sudbine, pa sve do sudbine Rusije i Europe, zbog čega su ga nerijetko imenovali prorokom, čija su se predviđanja ostvarila u 20. i 21. stoljeću, od revolucija i ratova pa sve do pandemije koronavirusa.

Marija Černjak dobro zamjećuje da se stvaralaštvo Dostojevskog danas podvrgava raznovrsnoj interpretaciji i recepciji<sup>3</sup>, a recepcija je tekstualna reakcija, ona je „tekst-odjek, tekst-dopuna“ [...] „Recepcija je svojevrsna mitologizacija, budući da čitatelj ugrađuje pisca i njegove junake u vlastiti sustav likova. Recepcija širi svoje funkcionalno polje i ostvaruje slobodniju transformaciju (uključujući igru, ironično prekodiranje) likova, ideja posuđenih iz klasičnih tekstova“ (Černjak 2017: 138). U suvremenoj se ruskoj prozi Dostojevski pojavljuje na različite načine. Istaknut ćemo ovom prilikom pojavu piščeva imena i njegove biografije koji se ucjepljuju u suvremeni tekst, citiranje (neposredno ili djelomično) iz njegovih prozних djela te poigravanje s motivima iz njegove proze kao i s cjelokupnim opusom ili „idejnom koncepcijom“ te „filozofičnošću“ njegove proze.

### 3. IME I BIOGRAFIJA

Piščev život u cjelini, osuda na smrt, pomilovanje i odlazak u omsku kaznionicu, a zatim u Semipalatinsk, nesretan prvi i sretan drugi brak, novčani problemi, bolest i druge nedaće sami su po sebi romaneskno zanimljivi. Jedan od istaknutih suvremenih ruskih pisaca, Viktor Pelevin izokreće, transformira junake koji su natopljeni prošlošću pa će u romanu *T* (2009), pravoj dekonstrukciji žanra klasičnoga romana, Tolstoj i Dostojevski, te dvije velike figure klasične ruske književnosti, živjeti kao suparnici. Suvremeni pisac Boris Akunin kojega poznajemo po različitim žanrovima (kako je, uostalom, imenovao seriju svojih književnih istraživanja) nazvao je jedan od svojih romana *F. M.* iz serije *Magistrove pustolovine (Priklučenija magistra, 2006)*, znakovito aludirajući na Fjodora Mihajloviča. U romanu je glavni junak uvučen u traganje za nepoznatim rukopisom *Zločina i kazne*, što je podiglo prašinu oko romana *F. M.* jer se počelo raspravljati je li uopće moguće da je postojao rukopis velikoga pisca koji do nas nije došao (v. npr. Volgin 2006), čime je i sam pisac (ponovno?) postao zagonetan. Uostalom, Dostojevski je

3 Ovdje bismo mogli dodati da književna propitivanja Dostojevskog idu i izvan granica same književnosti, premda je književnici potiču. Suvremeni ruski pisci Zahar Prilepin i Dmitrij Bikov objavljuju na društvenim mrežama, Youtube kanalu, u radijskim i televizijskim emisijama personalizirana predavanja o Dostojevskom. Predavanja su namijenjena širokoj publici i stoga su popularna, s manjom dozom analitičnosti. Bikovljevo čitanje Dostojevskog, primjerice, mnogi poznavatelji i proučavatelji stvaralaštva klasičnoga ruskog pisca nazivaju površnim i temeljenim na mitovima o Dostojevskom više nego na poznavanju autorova opusa i literature o njegovu djelu. Kao primjer možemo navesti zanimljiv spor koji se odigrao tijekom *XLIV. Međunarodnog čitanja Dostojevski i svjetska književnost* održanoga u Sankt-Peterburgu 9. studenog 2019. godine, posebice tijekom referata Sergeja Akimoviča Kibaljnika pod naslovom *Bikov za i protiv Dostojevskoga*. Izlaganje je dostupno na Youtube kanalu (<https://www.youtube.com/watch?v=74DWaORkmqQ>).

ponekad doista uništavao dijelove svojih rukopisa pa je to mogao učiniti i s rukopisnom varijantom romana *Zločin i kazna*. Portret Dostojevskog kao i njegovo ime važan su element desakralizacije mita o književnom centrizmu u takozvanoj „ledenoj trilogiji“ Vladimira Sorokina.<sup>4</sup> U romanu *Broov put (Put' Bro)* iz te trilogije u javnoj knjižnici visjeli su portreti ruskih klasika, Puškina, Gogolja, Tolstoja i Černiševskog. Ranije je na mjestu Černiševskog bio Dostojevski, a s obzirom na prijepore između Dostojevskog i Černiševskog, što je posebno ironično, za Sorokinovog junaka Broa nema razlike između ta dva lika na portretima. Bro je kao dijete za školsku zadaću trebao pisati sastavak o Dostojevskom, kojega se prisjeća u snu: „Uzimam ju [knjigu, op. a.] u ruke, otvaram i odjednom *jasno* shvaćam da je ta knjiga, sukus života bradatog čovjeka s ozbiljnim pogledom, samo papir pokriven kombinacijom slova [...]. (Sorokin 2006: 178). Da je knjiga samo papir, da su književno djelo klasika samo slova na papiru ironizacija je i desakralizacija klasičnoga pisca i njegova djela: on je samo bradati čovjek, a njegova djela nisu velike ideje, nisu proročanstva, duboke filozofske misli o pitanju teodiceje, nego su to tek slova na papiru. On je svojim portretom poznat, premda ga se dječak isprva ne može sjetiti, izjednačen je s Černiševskim, što odudara od žučne borbe koja je trajala za stvarnoga života dvojice pisaca<sup>5</sup>, a njegova su djela izvedena iz kolopleta književnoga centrizma, kako se kultura 19. stoljeća poimala.

#### 4. CITATI IZ DJELA DOSTOJEVSKOG

Vjačeslav Pjecuh u pripovijesti *Nova moskovska filozofija (Novaja moskovskaja filosofija)* propituje nacionalnu potrebu za citatima klasika navodeći da se „ruski čovjek odavna nalazi pod vlašću, čak upleten u igru rodne riječi“ (1989). To znači da rodnu, materinsku riječ ruski čitatelj prepoznaje i pamti, da mu je ona u krvi, i tu se Rusi razlikuju od Danaca koji stotinu godina nisu čitali svog Kierkegaarda ili pak Francuzi svog Stendhala (isto). P'ecuh stoga od riječi do

4 Trilogija se sastoji od tri romana: *Broov put (Put' Bro)*, 2004, *Led* (2002) i *23000* (2005). Budući da čine pripovjednu cjelinu povezanu motivom razbijanja „ledenog srca“ i potragom „izabranih“ za Izvornom Svjetlošću, kritičari su je nazvali „ledenom trilogijom“. Premda su romani izlazili u različito vrijeme, izdavačka kuća AST 2009. godine objavila je sva tri romana u jednom ukoričenom svesku, zasebnoj knjizi i nazvala je upravo – „Ledena trilogija“.

5 Razmimoilaženja u stavovima Dostojevskoga i Černiševskoga počinju već 50-ih godina 19. st., kada je Černiševski obranio svoju doktorsku disertaciju *Estetski odnosi umjetnosti spram stvarnosti (Ėstetičeskie otnošenija iskusstva k dejstvitel'nosti)*, 1855) oko različitih pogleda na slobode umjetničkoga stvaranja i nastavljaju se kasnije oko kristalnoga dvorca budućnosti koji je Černiševski oblikovao u svom romanu *Što da se radi? (Čto delat'?*, 1862 – 1863), a Dostojevski negirao u *Zapisima iz podzemlja (Zapiski iz podpol'ja)*, 1864) (v. Grossman 2018; Vojvodić 2021a).

riječi ponavlja početak *Zločina i kazne* za koji nije potrebno ruskom čitatelju navoditi odakle je:

I doista, drugi put otvaraš knjigu i pročitaš: „Na početku mjeseca srpnja, po neobično toplom vremenu, pred večer, iziđe neki mladić na ulicu iz svoje sobice, koju je bio unajmio kod stanara u S-skoj uličici, te krene polagano, kao da se skanjuje, prema K-nu mostu...“. Tako to pročitaš i pomisliš [...] (isto, 2015: 3).

Knjiga se dvostruko otvara jer je početak „zamotan“ u pripovjedačku strukturu tako da se do prvih rečenica dolazi upravo otvaranjem knjige i to one klasične, učeničke, razredne (iz razreda, rus. *klass*) – lektirne, a zatim preko doslovnoga citata koji otvara fabulu romana.

U drami *Dostoevsky-trip* (1997) Vladimira Sorokina bezimena junaci pod utjecajem droge koja se naziva Dostojevski ulaze u roman *Idiot* F. M. Dostojevskog i postaju junaci toga romana. Prostor u kojemu se nalaze također je velika, lijepo ukrašena dvorana pa se osim samih junaka: Nastasje Filipovne, kneza Miškina, Ganje Ivolgina, Varje Ivolgine, Lebedeva i Ipolita, replicira i prostor i replike junaka. Dijalog, pretvoren u dramski tekst, gotovo doslovno ponavlja sve replike junaka iz dramatičnoga romanesknog dijaloga za vrijeme imendana Nastasje Filipovne. Dramatična prozna scena iz prvoga dijela romana pretvorena je u istinsku dramu s podjelom uloga, koja se igra ne samo u općoj nervozici i vrućici nego pod utjecajem narkotika pa na kraju drame kemičar zaključuje da se „sa sigurnošću može konstatirati da Dostojevski u čistom obliku djeluje smrtonosno“ (1997) te bi tu drogu trebalo razblažiti.

U romanu *Plavo salo (Goluboe salo)*, 1999) istoga pisca, prema očekivanju bi trebali biti istaknuti neposredni citati iz djela Dostojevskog, kako i drugih pisaca – Ahmatove, Platonova, Čehova, Tolstoja ili Nabokova – čiji klonovi ispisuju tekst. Sama ideja da se pisci kloniraju i da se izradi „klonirani“ prepoznatljiv tekst ruskoga klasika jasno svjedoči o ironizaciji književnoga centrizma kao čuvara klasične književnosti i knjige kao središta kulture, čija je vrijednost neupitna. Kultura koja slijepo slijedi klasike, zapravo je neoriginalna, klonirana kultura koja perpetuira prošlost i ne prepoznaje sadašnjost, niti se bavi budućnošću. Klonirani tekstovi nisu posve identični, ali su stilom vrlo bliski svojem izvorniku. Evo primjera iz dijela klona Dostojevskog, kao jednog od sedam objekata:

Na samom kraju srpnja, u trećem satu popodneva, po izvanredno kišnom i nimalo ljetnom promrzlom vremenu, kočijica zablacena putnim blatom s izdignutim vrhom, vučena parom nevidljivih konja, prešla je preko A-ova mosta i zaustavila se u G-skoj ulici poslije prolaza kraj sive trokatnice i sve je to bilo izvanredno kao što uopće i za kokošju riječ o kokošjoj riječi uopće nije loše [...] (Sorokin 2004: 34).

Budući da je riječ o kloniranom piscu koji reproducira književni predložak, u njegovu se tekstu potkradaju pogreške koje ponovno upućuju na prepoznavanje piščeva stila. Tekst pod naslovom „Grof Rešetovski“ skriptira „Dostojevski-2“, kao autor, što znači da samo djelo, kao ni autor nisu posve identični svojim originalima. Klon „Dostoevskij-2“, koji nije potpuna replika Dostojevskoga ne ponavlja od riječi do riječi izvorni roman, kakvoga i nema u opusu pisca, nego „citira stil“ svog izvornika. Dostojevskoga su svojedobno kritizirali zbog nezgrapnosti stila, zbog suvišnog ponavljanja pojedinih riječi i fraza (Karjakin 1989: 645; Černjak 2017: 138) pa klonirani stil pisca to ironično naglašava („za kokošju riječ o kokošjoj riječi“), premda su dijelovi „kraj srpnja“, nazivi mostova i ulica (A-ov most, G-ska ulica) tipični u opisima Fjodora Mihajloviča. U izvorniku *Zločina i kazne* stoji: „Na početku mjeseca srpnja po neobično toplom vremenu...“, dok je u kloniranom tekstu riječ o „izvanredno kišnom i nimalo ljetnom promrzlom vremenu“, čime se izokreće vrijeme originalnoga i kloniranoga teksta (početak/kraj srpnja, toplo/promrzlo vrijeme). Prepoznatljivi su, premda opet ne posve identični gradski toponimi: S-ka uličica i K-ov most u originalnom tekstu (za koje su proučavatelji Dostojevskog rekonstruirali da se radi o Stolarskoj uličici nedaleko od Sijenskog trga te Kukuškinovu mostu na samom kraju Stolarske ulice u Sankt-Peterburgu), a u kloniranom A-ov most i G-ska ulica. Kratice i ukazivanje na ulice i mostove rišu se motivski i stilom gotovo potpuno identično kao u Dostojevskog, u lektirskom poznavanju pisca i time ironično-stilski komuniciraju s klasičnim tekstom.

## 5. MOTIVI I „IDEJNI SVIJET“

Suvremeni ruski pisac Viktor Pelevin vrlo znakovito počinje svoj roman *iPhuck 10* (2017) angliciziranim motom „Oh Alyosha...“ koji potpisuje Dostyevsky, što navodi na trag romana *Braća Karamazovi*. Međutim, u fabuli se trag premješta na drugi roman, gdje je jedan od glavnih junaka Porfirij Petrovič koji priču iznosi u prvom licu. Početak *iPhucka 10* aludira na čitateljevo poznavanje imena čuvenoga istražitelja iz romana *Zločin i*



*kazna* Dostojevskog te nakon obraćanja čitatelju kao prijatelju/dругu, poput Puškinova pripovjedača u *Evgeniju Onjeginu*, navodi sljedeće: „Ako čitaš ove retke, onda si vrlo vjerojatno sa mnom već upoznat (barem po čuvenju). Ali ipak Porfirij Petrovič dužan je reći nekoliko riječi o sebi [...]“ (Pelevin 2017). Računajući da je Porfirij Petrovič toliko poznat da sam po sebi čini prepoznatljivo mjesto ruske književnosti i kulture i da ga posebno ne treba predstavljati, ovaj uvodni fragment zvuči dvostruko ironično – kao prvo, on je najava da je imenom poznat barem po čuvenju, ako ne po čitanju, jer je i samo čitanje „zastarjeli“ proces prikupljanja znanja i, kao drugo, što ide izvan dosega pripovjedačeva uvoda, u romaneskno se tkivo uvodi istražitelj koji neće plesti mrežu oko ubojice, kako je to činio u romanu *Zločin i kazna* oko Raskoljnikova, nego će sam u suvremenom svijetu 21. stoljeća biti uhvaćen u mrežu i to onu internetsku.

Spomenimo da se u romanu *Omon Ra* (1991) iz rane faze stvaralaštva istoga pisca glavni junak zove Omon Krivomazov, čije ime neposredno i s jasnom intencijom podsjeća na Karamazova. Čak je u prvom poglavlju, gdje Omon pripovijeda svoju životnu priču i odnos s ocem istaknuta očeva želja da „sretan život proživi barem jedan od braće Krivomazova“ (Pelevin 2004: 6). U Pelevinovu možda i najpoznatijem romanu *Generation „П“* (1999) riječ je, između ostalog, o gradnji Babilonske kule koja se motivski može povezati s kristalnim dvorcem iz *Zapisa iz podzemlja* i isto tako s kristalnim dvorcem Černiševskog iz romana *Što da se radi? (Čto delat?)* pa se veza s ruskom književnošću lančano uspostavlja. U ranije spomenutom Akuninovu romanu *F. M.* odvija se detektivska potraga za rukopisom *Teorijka. Peterburška pripovijest* koji je ostao nepoznat kao prva redakcija romana *Zločin i kazna*. Slično se događa u romanu Oljge Tarasevič *Sudbonosni roman Dostojevskog (Rokovoj roman Dostojevskogo, 2008)* čija se intriga vrti oko romana *Ateizam (Ateizm)* o kojem je Dostojevski svojedobno doista razmišljao. Leonid Grossman ističe da je 1868. L. N. Tolstoj završio petosveščani roman *Rat i mir* koji su publika i kritika dočekali s velikim oduševljenjem. Strahov je u to vrijeme pisao: „To je nečuvana pojava – epopeja u suvremenoj umjetničkoj formi“ (prema Grossman 2018: 676). Kod Dostojevskog se pod utjecajem Tolstojeva romana rađa želja da se uhvati u koštac s takvim „homerskim“ žanrom i da stvori ogromnu epsku tvorevinu „o suvremenom čovjeku“ (isto: 676). Iz pisama koje je Dostojevski tada pisao prijateljima očito je da mu je zamisao bila napisati roman *Ateizam* kao priču o ruskom skeptiku koji se nakon mnogih skitanja preobraća u istinskoga ruskog pravoslavnog čovjeka. Motiv, koji je u slučaju romana O. Tarasevič povezan i s biografijom pisca, s njegovom privatnom

korespondencijom, povezan je i s književnim zamislama, težnjama, bilješkama i u *Sudbonosnom romanu* čini novost, otkriće željno očekivanoga rukopisa.

Nije neobično da dobar poznavatelj opusa ruskoga pisca i predsjednik Fonda Dostojevskoga, Igor Volgin piše o suvremenoj modi na „dostojevštinu“, kao reakciji na 90-e godine 20. stoljeća i silno mnoštvo imitacija i neoriginalnosti u našoj suvremenosti. On tvrdi da Dostojevski danas nije potreban i tražen zato što ljude silno muče problemi njegova vremena, jer i naše vrijeme ima dovoljno svojih problema, nego čitatelje privlače izvanjski elementi njegova pisma poput kriminala, akcije, intrige, psihologizacije... (v. Volgin 2006). Dostojevština (ili dostojevizmi, kako ih naziva Ju. F. Karjakin 1989: 518) očituje se ponajviše u motivima, tematici iz djela Dostojevskog koji su postali prepoznatljivi i bez dubljega poznavanja autorova opusa, koji su se crpili iz školske lektire i ucijepili se u suvremenu književnost. Vladimir Sorokin, kao možda najjači primjer nastavljača pravca Dostojevskog, u nekoliko svojih romana poigrava se upravo njegovom poetikom, motivima iz djela kao i „idejnim planom“ kojim je natopljena njegova proza. Premda je u Sorokina, kao što smo vidjeli u ranijim primjerima riječ o neposrednijem odnosu prema klasičnom ruskom piscu, u njegovog kolege, pisca Evgenija Vodolazkina riječ je o složenijem odnosu. U romanu *Avijatičar* (*Aviator*, 2016) Vodolazkin se poigrava središnjim motivom pokajanja iz romana *Zločin i kazna*. Glavni junak Vodolazkinova romana Innokentij Platonov ubio je Zareckog i krajem stoljeća, nakon odmrzavanja, vraća se na mjesto zločina upravo zbog pokajanja. Tako ponavlja sudbinu Raskoljnikova kojemu priznanje ubojstva pred policijom i sudom nije dovoljno za pokajanje, a ne kaje se niti na robiji (v. Vojvodić 2021b). Sjetimo se da je u epilogu romana *Zločin i kazna* doslovno napisano:

I da mu sudbina dade bar kajanje, ljuto kajanje, koje kida srce, razbija san, takvo kajanje, da u užasnim patnjama sanja o omći i o bezdanu! Oh, obradovao bi se tome! Muke i suze, ta i to je život. Ali za svoj se zločin nije kajao (Dostojevski 2015: 317).

Raskoljnikovljevo se kajanje prebacuje u budućnost, ono je najjavljeno u epilogu romana kada „započinje nova historija – historija postepenog obnovenja čovjekova, historija postepenog preporoda njegova, postepenog prijelaza iz jednoga svijeta u drugi“ (Dostojevski 2015: 321). Na isti se način kaje za svoj zločin Innokentij Platonov koji je rođen 1900. godine, a 30-ih je zamrznut u tekućem dušiku da bi se probudio 1999. Bilo mu je potrebno vratiti se iz novoga (novoprobudenoga) u stari život da se pokaje, jer ne može mirno umrijeti bez oprosta i pokajanja, odnosno, pokajanje je prebačeno u

njegovu biološku budućnost (iz 30-ih godina u 1999. godinu), upravo kao u Raskoljnikova, čije je pokajanje najavljeno za budućnost u kojoj će se dogoditi postepeni prijelaz iz „jednoga svijeta u drugi“. Takvu složenu povezanost s romanom Dostojevskog uočavamo i u *Ruskoj ljepotici* (*Russkaja krasavica*, napisan 1980 – 1982, objavljen 1990) Viktora Jerofejeva, gdje se izokreće trokut „bludnica-ubojica-Sveto pismo“, čime se demitologizira i desakralizira klasični tekst.<sup>6</sup> Tatjana Prohorova (2010, v. Vojvodić 2021b) je uočila da je u romanu riječ o uništenju zamisli o spasenju čovječanstva, toj velikoj ideji koja gotovo lajtmotivski natapa djela Dostojevskog. Još značajnije se motivika iz romana Dostojevskog uočava u Prilepinovu romanu *Manastir* (*Obitel'*, 2014) u kojemu se postavljaju temeljna pitanja o biti povijesnoga puta, o nacionalnome identitetu, a posebice o opasnosti slobode i ljudske ličnosti, te o ocuobojuštvu i bogočovjeku. Čak je i na razini karakterizacije glavnoga junaka riječ o poigravanju s motivima iz *Zapisa iz Mrtvog doma* (*Zapiski iz Mërtvogo doma*). Naime, u Prilepinovu je romanu glavni junak Artëm Gorjainov, čije ime nesumnjivo podsjeća na junaka Aleksandra Petroviča Gorjančikova koji je ostavio zapise o svom sibirskom boravku u sibirskoj kaznionici koje pripovjedač iznosi javnosti.

## 6. UMJESTO ZAKLJUČKA

Ovaj kratki pregled stvaralaštva Dostojevskoga u suvremenoj ruskoj književnosti završit ćemo primjerom iz romana *Manaraga* V. Sorokina u kojemu *book'n'griller* priprema hranu na ruskim klasicima. Njegovi su klijenti htjeli umjetnost i umjetnost će dobiti, jer pripremit će je jedan od najboljih majstora u svojem poslu. Neće dobiti umjetnost riječi, nego umjetnost hrane. Stoga roman počinje riječima: „Večer: ražnjić od jesetre na *Idiotu*“ (Sorokin 2017: 7). Mogli bismo reći da se Sorokin poigrava, da se šali, da desakralizira velikoga pisca i njegov roman, da ga naprosto uništava u vatri roštilja, ali s druge strane, on ga uzvisuje. To što Sorokinov junak priprema jesetru na romanu *Idiot*, odnosno što *Idiot* služi za potpalu roštilja svjedoči o grijanju, o paljenju stalne vatre za pripremu ukusnoga mondenog obroka – konačnog kvalitetnog proizvoda i time nastavku književne, duhovne, umjetničke tradicije. Još je Bulgakov pisao da rukopisi ne gore, a u 21. stoljeću nastavlja se „vatra“ romana i pisca čijom se toplinom ruska književnost grije do danas.

6 Nije naodmet spomenuti da je Viktor Jerofejev 1975. godine obranio magistarsku disertaciju temom *Dostojevski i francuski egzistencijalizam* (*Dostoevskij i francuzskij èkzistencijalizm*), a u knjizi *U labirintu prokletih pitanja* (*V labirinte prokljatyh voprosov*, 1996) predstavio je književne i filozofske eseje posvećene različitim piscima među kojima je, dakako, i Dostojevski.

## **Jasmina Vojvodić**

Faculty of Humanities and Social Sciences,  
University of Zagreb, Croatia  
jvojvodi@ffzg.unizg.hr

### **Dostoevsky in contemporary Russian literature**

#### **SUMMARY**

The article shows that the name and biography of the Russian author Fedor Mikhailovich Dostoevsky, as well as his works, containing specific motives, names of heroes from his prose, citations etc. live in contemporary Russian prose. Elements such as typical narrative strategies, religious-philosophical ideas, “eternal questions” from novels and short stories written by Dostoevsky, are reimagined and transformed in contemporary Russian literature, and live in this new form in the prose of V. Pelevin, V. Sorokin, E. Vodolazkin, Z. Prilepin, B. Akunin and other contemporary Russian authors.

**Keywords:** F. M. Dostoevsky, contemporary Russian prose, classical literature, transformation